

10. Шевченко В. В. Регіональні дослідження сучасних геноцидальних практик РФ та окупаційної політики. Київ : Наукова думка, 2025. 345 с.
11. Яковлєв М. В. Децентралізація як фактор стійкості місцевих громад Півдня України. Політичні дослідження. 2023. № 2. С. 45–56.

УДК: 94(477.7):711.4

Денис СКРИПНИК,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ, науковий керівник: Черемісін О.В., д.іст.н., проф.

МІСЬКИЙ ПРОСТІР ПІВДНЯ УКРАЇНИ: ВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОЄКТІВ КІНЦЯ XVIII ст. ДО ВИКЛИКІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2022 р.

Стаття присвячена дослідженню генези міського простору Півдня України, що від кінця XVIII ст. формувався під визначальним впливом загальноєвропейських містобудівних принципів – регулярного планування, класичної архітектури та розвиненої публічної інфраструктури. На основі наукових праць В. Константинової та О. Черемісіна обґрунтовано органічну належність регіону до спільного цивілізаційного надбання Європи. Окрему увагу приділено трагедії Херсона в умовах повномасштабної російської агресії, як виклику та водночас імпульсу до формування нового, свідомого проукраїнського міського простору.

Ключові слова: міський простір, Південь України, урбанізація, класицизм, містобудування, традиції, Херсон, російська агресія, відбудова.

Питання формування та функціонування міського простору як культурно-історичного феномену набуває сьогодні особливої гостроти,

оскільки з лютого 2022 р. російське вторгнення перетворило десятки міст на арену масштабних руйнувань. Ця трагедія примушує науковців переосмислити довгий шлях творення урбаністичного середовища на теренах Півдня України. Питання збереження чи відновлення міського простору набуло аспекту цивілізаційної ідентичності української нації, адже забудова, планувальна структура та символічне наповнення південних міст складались під впливом загальноєвропейських ідей і практик, що своєю чергою засвідчує органічну належність регіону до спільного європейського культурного простору.

Вивчення урбаністичної проблематики Півдня України протягом останніх десятиліть значно активізувалось. Монографічне дослідження В. Константинової «Урбанізація: південноукраїнський вимір» [1] стало одним із перших системних наукових узагальнень, де процеси зростання міст регіону розглянуто крізь призму демографічних, економічних та соціокультурних трансформацій. Дослідниця переконливо довела, що пореформений етап урбанізації охоплював глибинні зрушення у функціональному наповненні та просторовій організації міст, котрі формувались, беручи до уваги загальноєвропейські зразки регулярного планування та архітектурної репрезентації влади. Не менш вагомим можна вважати і внесок О.В. Черемісіна [2], чий праці з історії культури та освітнього простору Херсонщини і Миколаївщини кінця XVIII – початку XX ст. дозволяють відтворити інтелектуальний і символічний вимір тогочасного урбанізму на Півдні України. Дослідник систематично звертає увагу на те, як міські еліти трансливали просвітницькі та класичні ідеї у кам'яний декор фасадів, топоніміку та практики публічного простору, поєднуючи імперський адміністративний проєкт із тенденціями, характерними для тогочасної Центральної і Західної Європи.

Мета статті – простежити генезу та характерні ознаки міського простору Півдня України, що формувався під потужним впливом загальноєвропейських містобудівних традицій, а також осмислити зміни,

яких цей простір зазнає внаслідок збройної агресії росії після 2022 р., взявши за конкретний приклад ситуацію в Херсоні.

Інкorporація Північного Причорномор'я та Приазов'я до складу імперії наприкінці XVIII ст. поставила перед адміністрацією завдання облаштування міської мережі на величезних степових просторах. Відповідь на цей виклик виявився тісно пов'язаний з провідними тенденціями тогочасного європейського містобудування. Центр запросив до роботи іноземних архітекторів і інженерів, орієнтованих на принципи ренесансного та класичного регулярного планування. Саме ці принципи – прямокутна вулична сітка, відкриті площі перед адміністративними та культовими спорудами, зонування за функціональним призначенням – стали структурним скелетом південних міст.

Праці В. Константинової [1] дозволяють встановити, що засвоєння європейських містобудівних зразків не обмежувались лише плануванням. У пореформені десятиліття XIX ст. міста Півдня України стали свідками появи численних громадських будівель у стилі еклектики та академічного класицизму, характерних для тогочасних столиць Центральної та Південної Європи. Театри, банківські установи, торгівельні дома, навчальні заклади – усі ці об'єкти відтворювали просторові та декоративні рішення, запозичені з архітектурних проєктів, що циркулювали у Відні, Берліні, Парижі. Відтак, на нашу думку, міський простір регіону слід розглядати як своєрідну транзитну зону, де загальноєвропейські урбаністичні ідеї поєднувались із місцевими природно-кліматичними умовами та поліетнічним соціальним середовищем.

Дослідження О.В. Черемісіна [2] доповнюють цей образ важливим культурним виміром. Міський простір у його роботах постає як багатошарова система символів та практик, у якій освітні заклади, публічні бібліотеки, театральні та музичні товариства виконували функцію ретрансляторів просвітницьких ідеалів. Ця обставина принципово важлива, оскільки свідчить про те, що «європеїзація» південноукраїнського міста

охоплювала формування тих соціокультурних практик, без яких публічний простір залишається лише геометрією. Розгортання мережі культурних установ відображало загальну тенденцію, характерну для міст Центральної Європи часів пізнього просвітництва та романтизму, де театр, читальня і прогулянковий бульвар ставали невід'ємними атрибутами міської цивілізованості.

Показово, що процес «окультурення» міського простору супроводжувався поступовим витісненням природної стихії та перетворенням степового пейзажу на упорядковане урбаністичне середовище. Озеленення площ і вулиць, будівництво набережних, облаштування міських садів і бульварів – всі ці елементи добре відомі кожному, хто знайомий із плануванням тогочасних Відня, Будапешта чи Праги. Відтак, у другій половині XIX ст. великі міста регіону набували рис, що зближували їх із загальноєвропейським типом «модерного» міста з розвиненою публічною інфраструктурою, налагодженим транспортним сполученням та диференційованою соціальною топографією.

Важливим маркером «європеїзації» південноукраїнських міст став їхній поліетнічний характер. Греки, болгари, серби, євреї, вірмени, французи, італійці та представники багатьох інших народів зводили культові споруди, торгові дома і житлові квартали у власних архітектурних традиціях, що органічно вплавлялись у загальноміське середовище. Подібна культурна гетерогенність відрізняла ці міста від типово «руських» поселень і надавала їм виразно середземноморського і центральноєвропейського колориту.

Повномасштабне вторгнення росії у 2022 р. поставило міський простір Півдня України перед загрозою руйнувань. Особливо промовистим символом цієї катастрофи став Херсон – місто, що знаходилося під російською окупацією з березня по листопад 2022 р., а відтоді – систематично знищується артилерійськими та ракетними обстрілами з лівобережжя Дніпра. Шкода, завдана артилерійськими та ракетними

обстрілами архітектурній спадщині, житловому фонду, інфраструктурі та публічному простору, вже сьогодні набула таких масштабів, що говорити про відновлення у звичному розумінні практично не доводиться: фахівці з урбаністики й містобудування дедалі частіше вживають словосполучення «відбудови з нуля».

Ця ситуація відкриває парадоксально принципово нову сторінку в історії херсонського міського простору. Наприкінці XVIII ст. будівельники мали змогу втілювати передові європейські містобудівні концепції. Сьогодні, коли значна частина міського простору знищена або пошкоджена, перед архітекторами, урбаністами та громадськістю постає схожий за масштабами виклик: спроектувати місто заново, але цього разу наповнити його проукраїнським цивілізаційним змістом. Йдеться про закладення у відбудовчий простір тих ідентифікаційних маркерів – топонімічних, архітектурних, меморіальних, що відображатимуть справжню культурну генеалогію регіону: козацьку традицію, поліетнічний середземноморський спадок та органічну приналежність до об'єднаної Європи.

На нашу думку, осмислення цього завдання потребує міждисциплінарного підходу, у якому думка фахових істориків виявляється не менш важливою, ніж голос архітекторів чи інженерів. Саме ретельне вивчення процесу творення міського простору Півдня України з його європейськими джерелами, культурною різноманітністю та виразною громадською традицією, може стати концептуальною основою для розробки нової містобудівної стратегії. Ця думка є ключовою для розуміння ролі, яку гуманітарні науки покликані відігравати у поствоєнному суспільстві.

У підсумку можна дійти висновків, що, по-перше, міський простір Півдня України від моменту свого формування з кінця XVIII ст. розвивався під визначальним впливом загальноєвропейських містобудівних принципів – регулярного планування, класицистичної та еkleктичної архітектури, розвиненої публічної інфраструктури. Це робить його органічною частиною

спільного цивілізаційного надбання. По-друге, аналіз наукових праць В. Константинової та О. Черемісіна дозволяє констатувати, що європеїзація міського середовища регіону мала комплексний характер й охоплювала і просторово-архітектурний, і соціокультурний виміри. Саме сукупність цих складових перетворювала новозбудовані міста на осередки цивілізаційного поступу, відкриті для різноманітних культурних впливів.

По-третє, трагедія Херсона є при правильному концептуальному підході можливістю на формування нового, свідомо проукраїнського міського простору, котрий акумулює кращий досвід європейської урбаністики та одночасно відображає власну культурну ідентичність регіону. Реалізація цього завдання неможлива без глибокого фундаменту наукових історичних досліджень з урбаністичної історії Півдня України.

Список використаних джерел

1. Константинова В.М. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861–1904). Запоріжжя: АА Тандем, 2010. 456 с.
2. Черемісін О.В. Міське самоврядування Півдня України в 1785–1917 рр. Херсон: Олді плюс, 2017. 586 с.

УДК 902:004

Ростислав СТОВБУХА,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, спеціальність В9 «Історія та археологія», м. Ніжин, науковий керівник: Кедун І.С., к. іст. Н., доц.

ПЕРСПЕКТИВИ НЕРУЙНІВНИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НІЖИНА

***Анотація:** Тези присвячені перспективам застосування неруйнівних методів дослідження в археологічному вивченні Ніжина. На основі аналізу попередніх наукових здобутків Ніжинської археологічної експедиції (2003–*